

LBRIS

We know
books

IRINA ZAMFIRACHE

INTRODUCERE ÎN
SOCIOLOGIA ELITELOR

t...

TRITONIC

Tritonic Books

București - 2022

Irina Zamfirache
Introducere în sociologia elitelor

Copyright © Irina Zamfirache
Copyright © TRITONIC 2022 pentru ediția prezentă.
Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte.

TRITONIC

Str. Coacăzilor nr. 5, București
e-mail: editura@tritonicon.ro
www.tritonicon.ro

Tritonic București apare la poziția 18 în lista cu Edituri de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale (lista A2) (CNATDCU):
http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2011/11/A2_Panel41.xls

Colecția Sociologie este coordonată de prof. univ. dr. Gabriel Jderu.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ZAMFIRACHE, IRINA

Introducere în sociologia elitelor / Irina Zamfirache. - București : Tritonic Books, 2022

Conține bibliografie
ISBN 978-606-749-633-8

316

Coperta: Alexandra Bardan
DTP: Ioan Dorel Radu
Editor: Rebeca Cojocaru
Comanda nr. SOC02 / 2022
Bun de tipar: Octombrie 2022
Tipărit în România

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

Cuprins

Introducere.....	7
Elita sau elitele?.....	10
Definiții și tipologii în sociologia elitelor.....	27
Despre putere sau teoria elitelor ca teoria luptei de clasă.....	37
Dileme metodologice în sociologia elitelor.....	42
Notorietatea. Despre glorie și faimă.....	50
Elitele și rețelele sociale.....	58
Despre leadership.....	63
Despre relația elite-mase sau ce rol au elitele în procesul globalizării.....	72
Cosmopolitanismul și Omul de la Davos.....	85
Despre ultraelite și hibridi.....	95
Cine (sau ce) sunt de fapt elitele.....	103
Bibliografie.....	108

Elita sau elitele?

Ce sunt elitele? Cine sunt elitele? Care este diferența dintre „elită” și „elite”? Sunt o parte din întrebările de început pe care ar trebui să ni le punem.

Sociologia elitelor este un domeniu aflat la limita dintre cunoașterea reflexivă și cunoașterea instrumentală (Burawoy, 2011, 32), ceea ce o face să fie inedită printre celelalte ramuri ale științei. Din cauza aceasta, locul sociologiei elitelor este unul incert: este acesta un domeniu care se adresează unei audiențe formată exclusiv din sociologi sau și-ar putea găsi utilitatea și pentru public? Problemele metodologice pe care sociologia elitelor le ridică (accesul extrem de dificil, chiar imposibil la universul cercetării, metode și instrumente de cercetare nepotrivite) au plasat-o mai degrabă în spectrul teoretic, cu puține și inedite abordări empirice. Caracterul inaccesibil al acestui domeniu este (sau a fost) dat și de strânsa legătură cu sociologia politică, cum se va observa din partea teoretică.

Una din întrebările la care trebuie să găsim răspuns în continuare este dacă utilitatea sociologiei elitelor ar crește prin realizarea de analize mai riguroase, care la rândul lor ar putea fi folosite pentru crearea de politici publice. Procesul decizional care are loc în realizarea și implementarea politicilor publice este indisolubil legat de elitele care iau aceste decizii, în ciuda faptului că mecanismul nu este unul transparent. Prin accentuarea utilității sociologiei elitelor, aceasta ar ieși din zona de mister și s-ar apropia mai mult de un tip de pragmatism dezirabil oricărei ramuri a sociologiei.

O altă întrebare este ce metodologie (sau metodologii) putem folosi în sociologia elitelor astfel încât produsul final să asigure desubiectivizarea cunoașterii? Accesul la universul cercetării este, cum am spus, extrem de dificil, dacă nu chiar imposibil de realizat. Elitele (de orice natură ar fi) nu se pun la dispoziția cercetătorului, așa că studierea lumii sociale (Unruh, 1980) a acestora este, de obicei, mediată sau intermediată. Chiar și în cazul accesului direct, după cum vom vedea, există o formă de mediere (sau de hedonism) astfel încât imaginea elitei este una studiată, construită, pregătită pentru public, inclusiv pentru publicul format din sociologul care studiază elita.

Într-o lume dinamică, în perpetuă schimbare, întrebarea cine sau ce sunt elitele astăzi nu poate primi un răspuns nominal. Vom folosi exemple și studii de caz, dar vom ține cont de caracterul temporar al acestora. Instrumente precum topul Forbes al miliardarilor (<https://www.forbes.com/billionaires/>) sunt puncte de pornire utile în încercarea de a răspunde la întrebarea de mai sus.

„Termenul de elită se referă la o multitudine de fenomene extrem de diverse care au făcut obiectul interesului analitic al unor discipline din câmpul interferent al sociologiei și politologiei și care, de la o etapă la alta, au cunoscut metamorfoze notabile.” (Milca, 2001, 10)

În științele sociale în general, iar în sociologia elitelor în particular, definiția este un instrument pe care cercetătorul trebuie să îl manipuleze. Folosirea eficientă a instrumentului presupune găsirea celor mai utile moduri în care acesta poate fi folosit. A fi util și a fi optim nu sunt sinonime – definiția optimă este pur contextuală și trebuie să țină cont de întreg contextul sociologic în care aceasta este folosită. Dinamismul domeniului, schimbările conceptuale și teoretice prin care acesta a trecut, cercetările de teren cu și despre elite au pus în discuție eterogenitatea subiectului.

„Ca minoritate, elita este supusă îndeosebi dialecticii identității și alterității. În primul rând, membrii elitei vor simți că au ceva în comun, ceva care îi deosebește de toți cei care nu aparțin elitei. Acest lucru va putea suscita un sentiment de complicitate, putând da naștere unor comportamente care nu vor avea altă funcție decât aceea de a întreține sau chiar de a accentua acest sentiment.” (Coenen-Huther, 2007, 36)

Obiectivizarea conceptului de elită

Unul dintre cele mai importante deziderate ale sociologiei este obiectivitatea – în sensul studierii obiective, nebiasate a fenomenului avut în vedere. În sociologia elite-

lor, mai mult decât în alte domenii, obiectivitatea trebuie privită cu scepticism și pusă între niște paranteze destul de groase. Sigur, obiectivitatea rămâne un deziderat, dar este unul pe care trebuie să acceptăm că cel mai probabil nu îl vom putea atinge. De la motivația alegerii temei (care, în sociologia elitelor, are o bază subiectivă puternică – „îmi place”, „mă atrage”, „mă interesează”, „la elita aceasta am acces”) și până la analiza și interpretarea datelor, deciziile sunt, în cea mai mare măsură, subiective. Asta nu face concluziile să fie mai puțin legitime, dar cel mai probabil partea empirică se concretizează sub forma unor studii de caz care permit, într-o oarecare măsură, un grad un pic mai mare de subiectivism decât alte metode mai constrângătoare ale sociologiei (ancheta sociologică, de exemplu).

Context teoretic

Vilfredo Pareto (1848–1923), Gaetano Mosca (1858–1941) și Robert Michels (1876–1936) sunt principalii autori pe care îi considerăm clasici în sociologia elitelor. Lor li se adaugă și alți autori, contemporani sau nu, pe care îi vom studia în capitolele următoare. Sigur că partea teoretică nu este nicidecum exhaustiv prezentată, ci mai degrabă reprezintă un A B C al sociologiei elitelor.

Vilfredo Pareto (1848–1923)

Vilfredo Pareto, (15 iulie 1848–19 august 1923, Geneva, Elveția) a fost un economist și sociolog italian, cunoscut pentru teoria sa privind interacțiunea dintre mase și elite, precum și pentru aplicarea matematicii în analiza economică. După absolvirea Universității

IRDIS

We know

din Torino (1869), unde a studiat matematica și fizica, Pareto a devenit inginer și mai târziu director al unei căi ferate italiene. A studiat filosofia și politica și a scris multe articole în care a analizat probleme economice cu instrumente matematice. În 1893 a fost ales să-i succedă lui Léon Walras la catedra de economie politică la Universitatea din Lausanne, Elveția. Prima lucrare a lui Pareto, *Cours d'économie politique* (1896–97), a inclus faimoasa, dar mult criticată lege a distribuției veniturilor, o formulare matematică complicată în care Pareto a încercat să demonstreze că distribuția veniturilor și a bogăției în societate nu este întâmplătoare și că un model consistent apare de-a lungul istoriei, în toate părțile lumii și în toate societățile. În *Manuale d'economia politica* (1906), cea mai influentă lucrare a sa, el și-a dezvoltat în continuare teoria economiei pure și analiza ofelimității (puterea de a satisface). El a pus bazele economiei moderne a bunăstării cu conceptul său de așa-numitul optim paretian, afirmând că alocarea optimă a resurselor unei societăți nu este atinsă atâta timp cât nu se poate îmbunătăți situația nici unei persoane fără a deteriora situația altei persoane. El a introdus, de asemenea, „curbe ale indiferenței”, instrumente analitice care au devenit populare în anii 1930. Crezând că există probleme pe care economia nu le poate rezolva, Pareto a apelat la sociologie, scriind ceea ce el considera cea mai mare lucrare a sa, *Trattato di sociologia generale* (1916; *Mind and Society*), în care a investigat natura și bazele acțiunii individuale și sociale. Persoanele cu abilități superioare, a susținut el, caută în mod activ să confirme și să-și mărească poziția socială. Astfel, se formează clase sociale. În efortul de a se ridica

în elita straturilor superioare, membrii privilegiați ai grupurilor din clasa inferioară se străduiesc continuu să-și folosească abilitățile și astfel să-și îmbunătățească oportunitățile; tendința opusă se vede în rândul elitei. Drept urmare, persoanele cel mai bine echipate din clasa de jos se ridică pentru a contesta poziția elitei clasei superioare. Are loc astfel o „circulație a elitelor”. Datorită teoriei sale despre superioritatea elitei, Pareto a fost uneori asociat cu fascismul.

<https://www.britannica.com/biography/Vilfredo-Pareto>

Principalele concepte pe care trebuie să le reținem sunt: speculatori, rentieri și circulația elitelor. Teoria lui Pareto pornește de la ideea că oamenii sunt inegali atât din punct de vedere fizic, cât și din punct de vedere intelectual și moral. Cu alte cuvinte, privind societatea ca un întreg format din straturi specifice, în cadrul grupurilor de oameni, unii indivizi sunt mai înzestrați decât alții. Indivizii cei mai capabili din **orice grup** reprezintă elita. Un alt element pe care trebuie să îl avem în vedere este că Pareto (ca și Mosca și Michels, de fapt) este un autor care nu consideră *moralitatea* activităților un element de care trebuie să se țină cont în analiză. Mai mult, spune că trebuie ignorate elementele „care discută în termeni de bine sau rău, util sau dăunător, demn de laudă sau condamnable diferitele trăsături ale indivizilor, și să ne limităm la a grada – pentru a analiza dacă trăsătura respectivă este ușoară, medie, intensă, sau, mai exact, să stabilim indicele care poate fi atribuit pentru fiecare individ, cu referire la gradul, sau intensitatea trăsăturii în cauză” (Pareto, 1935, 2026) Exemplul pe care îl folosește Pareto ca să își susțină

IBDIS | We know
 punctul de vedere este al lui Napoleon, o elită controversată
 (pe care o putem folosi ca studiu de caz).

Definiție: clasă de indivizi care au cei mai mari indici în domeniul lor de activitate.

„Așadar, să presupunem că, în fiecare domeniu al activității umane, atribuim fiecărui individ un indice care să corespundă capacităților sale, așa cum am da note la examene, la diferite materii care se predau la școală. De exemplu, celui care excelează în profesia sa îi vom da un 10. Celui care nu reușește să aibă nici un singur client îi vom da 1, astfel încât să îi putem da 0 celui care este într-adevăr cretin. Celui care a știut să câștige milioane în mod cinstit sau nu îi vom da 10. Celui care câștigă doar mii de franci îi vom da 6. Celui care câștigă cât să nu moară de foame îi vom da 1. Celui care este internat într-un azil pentru săraci îi vom da 0. Femeii politice care, la fel ca Aspasia lui Pericle, ca doamna de Maintenon a lui Ludovic al XIV-lea, a știut să intre în grațiile unui bărbat puternic și care joacă un rol în guvernarea afacerilor publice exercitată de acesta îi vom da o notă de 8 sau 9. Destrăbălăteii care nu face decât să satisfacă poftelile bărbaților și nu are nicio contribuție la treburile obștești îi vom da 0. Unui escroc abil, care înșeală oamenii și se pricepe să evite rigorile Codului Penal, îi vom da 8, 9, sau 10, în funcție de numărul naivilor care i-au căzut în plasă și de sumele de bani cu care i-a păcălit. Bietului escroc ce fură un serviciu de masă de la hangiu care l-a ospătat și se mai și lasă prins de jandarmi după aceea îi vom da 1. Unui poet ca Alfred de Musset îi vom da 8 sau 9, după gusturi. Unui versificator lipsit de har, ce pune oamenii pe fugă atunci când le recită sonetele sale, îi vom da 0. Pentru

jucătorii de șah vom putea avea indici mai preciși, luând în seamă numărul și dificultatea partidelor pe care le-au câștigat. Și așa mai departe, pentru toate domeniile de activitate ale oamenilor.” (Pareto, 1935, 2027)

Elitele se împart (sau le împarte Pareto) în speculatori și rentieri. Speculatorii sunt (elite ale căror) venituri sunt variabile și care depind de aptitudinile acestora de a descoperi noi surse de câștig: antreprenori, acționari în corporații industriale și comerciale, proprietari de bunuri imobiliare din orașe, proprietari de terenuri pe piețe fluctuante și bancheri, avocați, ingineri, politicieni, funcționari. (Pareto, 1935, s. 2233). Rentierii sunt indivizi care au venituri fixe sau venituri care nu depind de activități intelectuale deosebite: persoane care au economii și le-au depus în bănci de economii sau în diferite fonduri, indivizi care trăiesc din veniturile din obligațiuni de stat, certificate de datorii, obligațiuni pe profit sau alte valori mobiliare cu dobândă fixă. (Pareto, 1935). Asta nu înseamnă că cele două categorii se delimitează numai prin prisma ocupației economice. Un individ poate avea caracteristicile ambelor grupuri, dar cel mai probabil va avea o trăsătură dominantă care îl va plasa într-un grup sau altul. Exemplele pe care le folosește autorul se referă la un comerciant de produse en-detail care cel mai probabil face parte din grupul R. De asemenea, un comerciant en-gros poate face parte din grupul R, dar are o probabilitate mai mare să aparțină grupului S. Între cele două grupuri există o mobilitate destul de ridicată. Un membru al grupului R poate trece în grupul S făcând diferite speculații care ar avea rolul să crească valoarea muncii sale, urmând ca după o perioadă de stabilizare să treacă iarăși în grupul S. În ciuda faptului că Pareto, spre deosebire de Durkheim, Marx, sau alți sociologi clasici, folosește un

IBDIS

We know

limbaj codat, actualitatea tipologiilor este evidentă. Deși nu considerăm factorul economic ca fiind singurul demn de luat în calcul atunci când discutăm despre elite, este evident ca modul în care actorii sociali decid să abordeze propria implicare în viața economică duce ulterior la integrarea acestora în grupuri omogene, cu interese comune și care desfășoară activități similare. E drept că viața economică părea mai simplă pe vremea lui Pareto. A fi R sau S nu era atât de greu de estimat. Stabilitatea, respectiv flexibilitatea veniturilor descriau mai mult decât interese financiare, descriau, în același timp, atitudini față de viața economică. Astăzi, însă, lucrurile par ceva mai complexe, măcar pentru faptul că intuim existența unor forme economice mixte – variații ale posibilelor combinații dintre S și R. De asemenea, instabilitatea economiei determină apartenențe provizorii la un grup sau altul.

Teoria circulației elitelor

Pareto consideră că activitățile umane sunt prin excelență non-logice, dar indivizii încearcă să găsească explicații logice pentru ele. Mecanismul de raționalizare este format din reziduuri și derivații, elemente constante, respectiv schimbătoare. Acestea justifică comportamentul uman. Conform lui Pareto, schimbarea socială vine din cauza combinației dintre reziduuri și derivații. Ciclul schimbării sociale este un proces continuu. Factorii politici, economici și ideologici sunt responsabili pentru continuarea acestui proces. Urmând formula machiaveliană, Pareto afirmă că elitele sunt capabile să manipuleze și să controleze masele recurgând la două metode: forța sau fraudă, care corespunde celebrei antiteze a lui Machiavelli între

„Lei” și „Vulpi”. „Vulpile” sunt elitele care se adaptează în mod flexibil la cerințele de mediu sau situaționale (instinctual combinărilor, clasa I de reziduuri). Sunt capabile de inovare și experimentare, preferă obiectivele materialiste în locul celor idealiste, dar le lipsește fidelitatea față de principii și folosesc strategii care variază de la atracție emoțională la fraudă nealterată. „Lei” sunt elite conservatoare în care predomină a doua clasă de reziduuri (Persistența agregatelor). Ei manifestă loialitate de grup și solidaritate de clasă; ei dobândesc și păstrează puterea prin folosirea forței. „Dealungul istoriei, s-a putut constata că regimurile politice care s-au folosit de reziduurile existente în sânul unor populații, cărora li s-a obținut consimțământul (inițial recurgându-se chiar la forță), au reușit să imprime o mai mare eficacitate actelor guvernării. Simplul fapt de a apela la sentimentele guvernaților nu este în sine nici avantajos, nici dăunător pentru societate. Avantajul sau inconvenientul decurgând din această situație se raportează la scopul pe care-l vizează clasa guvernantă și care, arareori, coincide cu cel al clasei guvernate.” (Milca, 2001, 72)

Pareto adaugă că în cazul unor schimbări sociale mari, așa cum sunt semnificate de războaie sau revoluții, are loc o înlocuire pe scară largă a vechilor elite cu cele noi. El susține că, fie că anumite elite rămân sau nu la putere, fie că sunt sau nu înlocuite parțial sau total, rămâne faptul că rămân în poziții vitale și au caracterizat dezvoltarea și progresul unei societăți date. Pareto susține că bărbații au o predominanță fie a reziduurilor de clasa I, unde sunt „vulpi”, fie a reziduurilor de clasa a II-a, unde sunt „lei”. Stilul de guvernare va depinde dacă elita conducătoare este compusă din vulpi sau din lei. Vulpile sunt îndrăznețe și aventuroase, nu le pasă să fie precaute și trăiesc prin viclenie și istețime.